

ГАЛИЦЬКА САГА

Петро Лушик

**ЧАС
НЕСКОРЕНИХ**

Роман

Харків
«ФОЛІО»
2022

1943

рік

1942 рік був на Україні роком впертої і завзятої боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. Вона проходила в умовах нещадного гніту та поневолення українського народу німецькими окупантами, серед намагання зробити з нього раба на власній землі і знищити як націю, та серед повторних спроб московсько-червоного та білого імперіалізмів розкласти український народ і приготувати ґрунт для його нового політичного й економічного поневолення. Стоїмо на становищі, що передумовою організації всіх політичних і національних сил України до боротьби проти московсько-більшовицького імперіалізму та приєднання до неї всіх зовнішньополітичних сил, зокрема поневолених народів, є боротьба українського народу проти німецького імперіалізму.

Із резолюції Третьої конференції ОУН,
лютий 1943 року

Кость Смоляр почув за дверима якийсь шум, і майже одразу у них постукали. Він відірвався від читання «Краківських вістей». Хоч офіційно Український Центральний Комітет не мав своєї газети, фактично цю роль виконували саме «Вісті». Їх час від часу привозив до села Кость, коли йому приходилося їхати до Кам'янки чи до Львова. Звичайно, нічого такого, про що б не знали селяни, у газеті не було, але хоч можна було дізнатися про деталі, майстерно і красномовно описані авторами.

Сьогоднішнє число, котре читав Кость, повідомляло, що повсюди в Галичині створюються набірні комісії стрілецької дивізії «Галичина», і надрукувало звернення до молоді зголошуватися до її лав.

Кость підвів очі і подивився на гостя. Здивуванню його не було меж, бо на порозі його хати стояв усміхнений Дмитро Панас. Дивуватися Ко-

стю було чого: всі у селі знали, що за його сусідом полюють німці і він фактично перебуває на нелегальному становищі. А тут раптом Дмитро спокійно заходить до його хати і не вночі, а у майже світлий день, і до того ж у військовому однострої німецького крою, зате з розеткою з тризубом на «мазепинці».

І з кобурою на широкому ремені.

— Христос воскрес, сусіде! — привітався Дмитро.

Здивовані його появою Смолярі (а на той час у хаті були всі) дивилися на несподіваного гостя так, неначе привітання Панаса стосувалися саме його самого.

Така реакція господарів розсмішила Дмитра.

— Та не лякайтесь ви! — засміявся він. — То таки я! Очеретинко, ти мене впізнала?

Катруся посміхнулася. Саме так Дмитро Панас називав її у часи, коли вони всі жили у Кракові.

— Вуйку Дмитре! — Дівчина кинулася назустріч. — Ви вернулись!

— Ой як ти виросла! — захоплено говорив Дмитро, обнімаючи Катрусю. — А коли ми останній раз виділись, ти була така худенька, як...

— Очеретинка! — підказала сміючись дівчина.

— А зараз ти во яка красуня! Заміж ще не йдеш?

— Не беруть, вуйку Дмитре! — не переставала сміятися дівчина.

Тепер уже й Кость з Оксаною повірили, що то не мара якась, а таки справді Дмитро Панас, з котрим три роки тому їм усім довелося втікати з рідного села. Щоправда, якщо Оксану Дмитро лише обережно цьомкнув у щоку, то з Костем вони обнялися міцно.

— Звідки ти тут, друже? — допитувався Кость, запрошуючи до столу. — І чого ти так вільно гуляєш у цій формі і ще й з пістолетом? Не боїшся?

— Набридло боятися, Костю! — відказав, знімаючи «мазепинку», Дмитро. — Тепер настав час нас боятися!

— Дмитре, ти голодний? — запитала Оксана. — Я зараз щось поставлю!

— Не треба! — зупинив її Панас. — Мама мене добре нагодувала. Я і повечеряв, і поснідав!

— Ти ночував вдома? — не переставав дивуватися Кость.

— А чого ти дивуєшсь? Можу я, в кінці кінців, поспати в своїй хаті?

Кость з подивом глянув на гостя.

— Я щось пропустив? — поцікавився він. — Чи вже війна сьї кінчила, поки ми спали?

— Війна триває, і так буде ще довго, — сказав Дмитро. — Але таки щось сьї змінило.

Кость показав на газету.

— Ти про то? — запитав він, показуючи на заклик вступати до нової дивізії.

Панас байдуже подивився на газету, недбало махнув рукою.

— Пусте! Нічого доброго з того не буде! — відказав він. — Перетворять наших хлопців на м'ясо, більше нічого!

— Але ти ж сам тоже був в їхньому війську! — подала голос Оксана.

— То було два роки тому! — уточнив Дмитро. — Тоди москалі втікали, аж гай шумів! Тепер вони сьї навчили воювати. Про їхній Сталінград чули? А там двадцять дивізій полягло! Що їм наша одна!

— Тоди чого?..

— Та щоб молодіж не йшла до нас! — вигукнув Дмитро.

Він сторожко озирнувся на вражених його реакцією Оксану і Катрусю і вже спокійніше продовжив:

— Німцям не вигідно те, що ми робимо.

— А хто то «ми» і що ви робите? — питав Кость.

— Українська Повстанська Армія, і ми взьїли всю нашу територію під свій захист!

— Від кого?

— Від німців, поляків, а прийде час, то й від москалів. У Вишові Василь Горобець (ну, ви його знаєте!) організував загін самооборони. Тепер людям не треба боятись, що в них зобачать свиню і заберуть її. Німців ми сюди не пустимо!

Кость Смоляр уважно слухав Дмитра, потім, перевівши погляд на Оксану, запитав:

— А вони так і будуть дивитися на то всьо?

— А німцям зараз не до нас! Вони ще не відійшли від зими! Гірше з поляками. Вони тоже відчули слабість Гітлера і підняли голову. Через то ми і створили нашу армію.

— А командувати тим всім будеш ти!

— У нашому керунку, — уточнив Дмитро.

Він подивився на Катрусю і знову повернувся до Костя.

— А я до тебе, друже, з просьбою! — сказав він.

— Я тебе слухаю!

— Ти правильно зрозумів, що я тут командую. А командирі треба десь жити. Самі розумієте, що в Перетині, та й в інших селах то не вихід. Треба, щоб то було десь окромішне, але недалеко.

Кость усміхнувся.

— Я так розумію, тобі треба лісничівку, — здогадався він.

Дмитро Панас ніяково знизав плечима.

— Якщо дозволите.

— А ми можемо не дозволити? — весело запитав він. — І, Дмитре, поясни мені таке: третього дня я хотів подивитися на свою хату, так хтось невідомий дуже культурно випровадив мене назад.

Тут стало смішно вже гостеві.

— Ти маєш рацію, Костю, ми вже давно приглядаємось до вашої лісничівки, — сказав він. — Надто вже вигідне місце вибрав твій тато! Як кажуть в нас: і близько до людей, і без сусідів!

— Та я всьо розумію! — серйозно сказав Смоляр. — Якщо треба, то чого не допомогти добрій справі! Тим більше що ми самі не захотіли там жити. Сам розумієш — дуже вже всьо там нагадує про батьків!

Дмитро поклав Костеві руку на плече.

— Вуйко Яків — міцний хлопець, а коло него і цьотці Олені легше. Дасть Бог — і вернутьсьи всі наші!

Із цими словами Дмитро підвівся й надів на голову «мазепинку»:

— Що ж! Треба йти! Згоду від господарів на лісничівку получив, можна і переходити жити!

Він хотів іще щось сказати, але цієї миті у двері знову постукали.

— Зайдіть! — голосно сказав Кость.

Двері відчинилися, і Смолярі знову застигли, вражені побаченим. Перед ними стояв не хто інший, як Давид Гутман. Про нього, як, власне, й про всю його родину, перетинці вже й перестали згадувати після того, як минулої весни Гутманів вивезли до Кам'янки. Коли ж до людей дійшли чутки про розстріл усіх євреїв кам'янецького гетто, Гутмани остаточно зникли з життя Перетина.

Як виявилось, даремно!

А юнак лише кивнув головою на знак привітання і звернувся до Дмитра:

— Друже командир! Вас чекають!

— Так! — відказав Панас, обернувся до господарів і винувато повторив: — Треба йти! І ще раз кажу: більше ні про що не переживайте!

З цими словами гості покинули хату, залишивши господарів у цілковитому нерозумінні.

— Що там? — запитав Дмитро Давида, коли вони опинилися надворі.

— На лісничівку прийшов зв'язковий, — повідомив Давид. — Вимагає зустрічі з вами.

— Добре! Пішли!

Дмитро Панас одразу зрозумів, що це може бути не простий зв'язковий, якщо вимагає зустрічі з командиром. Зазвичай зв'язкові просто залишали грипси або терпляче чекали того, кому вони персонально адресувалися. Та й найчастіше зв'язковими були дівчата, навіть дівчатка — їм найлегше було пробратися між поліцаями і не викликати у них підозри.

Дмитро Панас і Давид пройшли мимо колишньої садиби Гутманів. Дмитро помітив, як похмурило обличчя його підлеглого.

— Не хочеш зайти? — обережно запитав він.

Давид похитав головою.

— Ні, вуйку Дмитре! Як згадаю про той день, коли нас вивозили, то кожного разу плачу. Не хочу знову того пережити!

Дмитро співчутливо поклав руку юнакові на плече. Ось уже пів року минуло від того дня, коли Давид Гутман з'явився у їхньому загоні. Спочатку юнакові було важко, адже до того він фактично ніколи не був з українцями, до того ж греко-католиками, але поволі всі призвичаїлися до появи нової людини. Розуміючи, що ніхто не буде підлаштовуватися, що разом із ними живе єврей, Давид з першого дня перебування серед повстанців спокійно прийняв їхні звичаї, але Дмитро не раз бачив, що його новий підлеглий у певні дні відходить кудись у ліс. Намагаючись в'яяснити, у чому тут справа, командир одного разу непомітно пішов за Давидом. Яким же було його здивування, коли він побачив, що юнак стоїть перед деревом, хитаючись, як це зазвичай роблять євреї, коли моляться. Видно, Панас йшов не надто тихо, бо Давид стривожено відсахнувся, почувши за спиною шум. Побачивши свого командира, молодий Гутман зніяковіло схилив голову.

— Нині Йом-Кіпур! — пояснив він. — Судний день. Нині ми спокутуємо свої гріхи і поминаємо померлих.

Сказавши це, Давид заплакав. Дмитро підійшов до нього й обняв. Він розумів, що відбувається в душі цього юнака. Ще рік тому вони всією сім'єю відзначали цей день, готувалися до свого єврейського нового року, але зараз з усієї родини Гутманів лишився один Давид.

Дмитро Панас нікому не розповів про цю пригоду, але з випадкових розмов своїх підлеглих він зрозумів, що вони здогадуються про не такі вже й часті відлучення Давида Гутмана.

На лісничівці заступник Панаса Зенон Грицай повідомив, що невідомий чекає його в хаті.

— Хто такий? — запитав Дмитро.

— Не назвався!

— Що ж, пішли познайомимось!

Вони зайшли у будинок повз чатового, що стояв біля дверей. У кімнаті Дмитро побачив молодого невисокого лисуватого чоловіка, який, побачивши командирів, підвівся зі стільця.

— Ви хотіли мене бачити? — запитав Дмитро.

— Так, і якщо можна, хочу поговорити з вами наодинці! — відказав той.

Зенон Грицай здивовано поглянув на Панаса. Той кивнув головою.

— Я буду поруч, — сказав Грицай і зачинив за собою двері.

Прибулий попросив дозволу знову сісти, заклав ногу на ногу і почав викручувати каблук правого чобота. У каблуку був схований тайник, з якого невідомий дістав складений вчетверо аркуш паперу.

— Ось мої повноваження, — сказав прибулий.

Дмитро Панас підніс листок до світла. Гріпс підтверджував, що «Різун» є представником Бюро Проводу ОУН, і зобов'язував усіх командирів сприяти його безпроблемному переміщенню.

— Я вас уважно слухаю! — повернув папірець Дмитро.

«Різун» не засунув гріпс назад у тайник, а підніс його до вогню. Сухий папір зайнявся миттю. На німе запитання Дмитра відповів, що кінцевою метою його подорожі є саме дана зустріч.

— Я вас слухаю! — повторив Дмитро і сів за стіл навпроти гостя.

— Я прибув до вас за особистим наказом Романа Шухевича, — почав «Різун».

— Шухевича? — перепитав Дмитро Панас.

— Саме так, але зараз він не Шухевич, а «Тур». І всі ми маємо також узяти собі псевда і поки що забути свої імена. Ви також подумайте, як до

вас звертатися. Але то потім. Можливо, вам невідомо, що недавно було утворене Бюро Проводу, яке очолив ваш колишній командир.

Звичайно, Дмитрові не те що було не відомо, він навіть не знав, де зараз конкретно перебуває Роман Шухевич. Останні новини про нього закінчувалися його арештом після того, як ніхто з колишніх вояків батальйонів «Нахтігаль» та «Роланд» не згодилися продовжувати контракти.

А «Різун» продовжував:

— У світлі останніх подій, пов'язаних з намаганням УЦК і «мельниківців» створити дивізію «Галичина», Бюро Проводу вирішило реорганізувати існуючі вже дрібні збройні відділи та організувати широку збройну боротьбу. Бюро вирішило реформувати ваш загін у бойову сотню. Попередня назва «Крути». У склад новоутвореної сотні увійдуть ваші люди і хлопці з місцевої самооборони. Як ви поставитесь до того, щоб очолити її?

Дмитро Панас відповів не одразу. Перед його очима проминули події останніх місяців, коли, не виконавши наказу німецького командування брати участь у розстрілі євреїв Кам'янки, він поставив себе і своїх людей поза німецьким законом. Його присутність на цих теренах призвела до того, що німці почали обходити цю територію, що не могло не тішити. З іншого боку, Дмитро розумів, що добитися успіху можна лише згуртувавшись і підпорядковуючись одному командуванню.

— Дякую за довіру, — підвівся з-за столу Панас. — Постараюся виправдати її.

— От і добре, — також підвівся «Різун». — Ми не сумнівалися у вашій відповіді. До речі, все-таки подумайте у вільну хвилину над псевдо.

— А чого тут думати? Нехай буде «Лютий».

— Нехай буде «Лютий»! — повторив «Різун». — А чому «Лютий»?

— У лютому я народився.

— Зрозуміло. Кого хочете назначити начальником штабу?

— І тут без проблем. Без Грицяя, який сидить за дверима і якому не терпиться дізнатися, про що ми тут розмовляємо, я нікуди не подінуся.

— Вам вибирати!

— Але...

— Що?

Зміст

ЧАС НЕСКОРЕНИХ

1943 рік	9
1944 рік	87
1945 рік	217
1946 рік	289
Історичні особи, які зустрічаються на сторінках книги	345
Історична довідка	347
Словник галицького діалекту	348